

HORUS'un GÖZÜ'nden Rp'ye

Doç. Dr. Ali Haydar BAYAT
(Ege Tıp Fak. Tıp Tarihi ve
Deontoloji Ana Bilim Dalı)

Bilindiği gibi reçete, doktorun vicdan ve yasalar karşısında sorumluluğu üstlenerek hastasına farmasötik tekniğe uygun olarak düzenlediği ve hastasının elinden eczacıya intikal eden tıbbi bir vesikadır. Bir başka deyişle, hastanın tedavisini üstlenen hekim ile eczacı arasında anlaşma vasıtasıdır. Bu araca reçete ve tertip anlamına gelen «Ordonnance» dendiği gibi, eczacıya bir emir ve talimat anlamına gelen «Prescription» da denir. Bir kısım hekimlerin reçetelerinin başına koydukları (Pr) veya (Or) harflerini ihtiva eden kısaltmalar yukarıdaki manaları ifade ederler. Bu kısaltmalardan ayrı olarak tıp dünyasında çok daha yaygın olarak reçetelerin başında (Rx) veya (Rp) sembolleri kullanılır.

Tarihte Sembolizm

Bizler günlük hayatımızda sembollerle dolu bir dünyada yaşamaktayız. Siyasetten, ticaretten bilime kadar (DYO, AET, UNESCO, CO...) çeşitli sembolleri kullanmakta ve duymaktayız. Bu semboller tek başlarına bir anlam taşımazlar, ancak bir vesile ile kullanıldıkları zaman bir takım fikirleri ve anlamları çağrışım yaptırırılar. Sembollerin bir kısmı, antik çağda gerçek olarak kabul edilen bazı düşünce ve kavramların za-

manla anlamını değiştirerek aslında farklı bir anlam kazanmış şeklidir. İçinde bir mesaj taşıyan bu sembollerin kaynağını bulmak çok zaman mümkün olmayabilir.

Hindular kitaplarına Tanrı'nın birliğini tasdik ve kabul anlamına gelen yaratılış kelimesinin karşılığı olan bir şekilde sembolize edilen «Om» ile başlarlar. (Şekil 1/a). Bu şeklin benzerine Arap harflerini kullandığımız dönemlerde bizde de rastlanmaktaydı. Mektupların başına, kağıdın üst kenarının ortasına besmeleyi sembolize eden bir işaret konurdu (Şekil 1/b). Besmelenin harflerine benzemeyen bu şekil, onu çağrışım yaptıran bir semboldü. Bu semboller gibi doktor reçetelerinin başında kullanıldığını söylediğimiz (Rp), (Rx) harfleri de kaynağını antik Mısır medeniyetinden alan efsanenin zaman içinde aldığı sembolik bir şekilden başka bir şey değildir.

Horos'un gözü (Oudiat gözü) :

Bu günkü Batı medeniyetinin kaynakları yakın zamana kadar kabul edilenin aksine Yunanistan değil, Mezopotamya ve Mısır'dır. Yunan ilim ve medeniyeti de birçok şeyini buralardan aktarmıştır.

Mısır mitolojisindeki tanrılar panteonunda Güneş tanrısı Osiris, Ay tanrısı İsis ve oğulları güneş ve sağlık tanrısı Horus bir üçlü teşkil etmekteydiler. Bunların yanında bulunan çeşitli tanrılar arasında ilimlerin kurucusu Thot ile

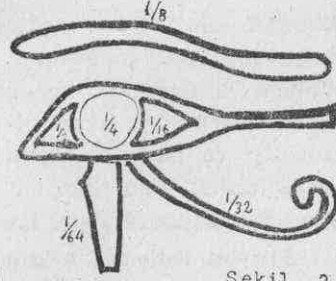
Osiris'in kardeşi karanlıklar tanrısı Seth de bulunmakta idi. Mitolojiye göre Güneş tanrısı Osiris'i öldüren karanlıklar tanrısı Seth'ten intikam almak isteyen Osiris'in oğlu Horus'un sol gözü amcası tarafından parçalanır. İlimlerin ve

bu arada tip ilminin de kurucusu olan Thot Horus'un kör olan gözünün parçalarını toplar. Fakat bir parçasını bulamaz. Bu eksik parçayı da kendi sihir gücüyle tamamlayarak Horus'un gözünü görür hale getirir. Bu efsaneden dolayıdır

Şekil 1/a

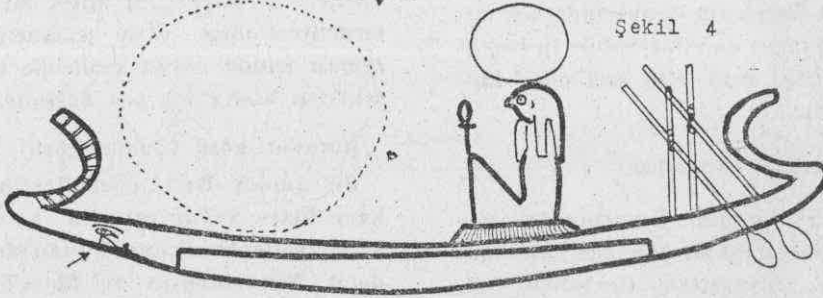
Şekil 1/b

Şekil 2

Şekil 3

Şekil 4

Şekil 5

Şekil 1/a : Hindularda «Om»u sembolize eden işaret.

Şekil 1/b : Yazı başlarına konan ve besmeleyi sembolize eden işaret.

Şekil 2 : Mısır mitolojisi ve matematiğinde Horus'un gözünün çeşitli kısımlarının kesirlerle ifade edilmesi.

Şekil 3 : Horus'un gözü ve zaman içinde R şeklini alması.

Şekil 4 : Bir mezarda Horus gözü ve adak vazosunu tutan kollar.

Şekil 5 : Bir kayıkta koruyucu olarak Horus'un göz şeklinin kullanılması.

ki Horus'un göz şeklinin iris, göz bebeği, göz merceği, kaş gibi kısımları Mısır matematiğinde bir

$$\left(\frac{1}{2} + \frac{1}{4} + \frac{1}{8} + \frac{1}{16} + \frac{1}{32} + \frac{1}{64} \right) = \frac{63}{64}$$

bulunmaktaydı. İşte bütünü ek-sik olan $\frac{1}{64}$ ni de yukarıda söy-

lediğimiz gibi Thot kendi sihir gü-çüyle tamamlamıştı.

Horus'un gözü veya Oudiat gözü diye adlandırılan hierolif eski Mısır medeniyetinde ileri görüşlülüğün, vücut dokunulmazlığının ve sonsuz doğurganlığın bir sembolü olarak muska gibi, korunması istenen gemi, araba, mumya vb. gibi tehlikeye uğrayabilecek şeyler üzerine konur veya çizilirdi (Şekil 4, 5).

Bu sembol Batı tıbbına Galen'le girmiştir. Tıp tahsilini Mısır'da (İskenderye'de) tamamlayan Galen (130-200) hastalarına etkili olabilirmek için kullandığı bazı mistik semboller yanında Horus'un gözü hierolifinden de bir telkin aracı olarak faydalanmıştır.

Galen'i örnek alan hekimler de aynı yolu takip ettiklerinden bu sembol, zamanla esas kaynağından çok uzak diyarlarda ne anlama geldiği unutulmuş ve daha sade çizgilerle ifade edilmeye başlanmıştır. Temelde makyajıyla zaten R harfine benzeyen Horus'un gözü şekli çizgilerin basitleşmesiyle tamamen R şeklini almıştır (Şekil 3). Bu sebeptendir ki eczacılığın Orta Çağ'da ayrı bir dal olarak ortaya çıkışından sonra R ye yeni

bütünü çeşitli kesirlerini ifade etmekteydi (Şekil 2). Bu kısımları topladığımız zaman

bir anlam uydurulmuştur.

Ortaçağ Avrupa'sında tıp dili latince olduğundan, hekimin eczacı tarafından hazırlanmasını istediği ilaçların terkiibini yazdığı reçetelere «yapınız» anlamına gelen «Recip» kelimesinin ilk harfi olduğu ileri sürülmüştür. Daha sonraları Fransızcanın Avrupa'da tıp dili olarak yaygın olarak kullanılması sırasında yine aynı anlama gelen «Recepez»nin ilk harfi Rp kullanılır olmuştur.

Türk İslâm Dünyasında:

Ortaçağ islâm dünyasında tıbbın çok gelişmesi, kullanılan ilaçların terkiibinin ve sayısının artması sonucu eczacılık ayrı bir meslek olarak tıbbın yanında yer almıştır. Hekimlerin yazdıkları reçetelerdeki ilaçlar bu eczanelerde hazırlanmakta ve reçeteler eczacıya hitaben alınız anlamına gelen «Huz» kelimesi ile başlardı.

İslâm tıbbının bir devamı olan Anadolu Selçuklu tıbbında da aynı hitap kullanılmaktaydı. Selçuklu devletinin yıkılışından sonra Anadolu'da kurulan Beylikler zamanında ortaya çıkan Türkler akını sonucu Tıp kitapları Türkçe yazılırken, Türkçe tıp terminolojisi gelişirken, reçete dili de Türkçeleşmeye başlamış ve hekimler reçetelerine «Huz» sözünün Türkçesi «Alasın-Alasun» sözü ile başlar olmuştur.

1827'den sonra Tıbbiyenin modernizasyonu sonucu önce İtalyanca, daha sonra da Fransızca ve Latince karışımı tıp terminolojisinin memleketimizde yerleşmesi sonucu Türk hekimleri de reçetelerinde Recipez sözüünün kısaltılmışı olan Rp yi kullanmaya başlamışlardır.

Günümüzde her millet reçeteyi kendi diliyle yazmasına rağmen, kaynağını eski Mısır'dan alan bilerek veya bilmeyerek reçetelerinin başında kullanmaktadırlar.

KAYNAKÇA

- 1) Baylav, N. : Eczacılık Tarihi, İst., 1968, s. 276
- 2) Demirhan, A. : Medikal Deontoloji ve Reçete, Dirim, C. 51, 1976, s. 314
- 3) Fuch, J. : Eski Mısır'da kör Hanendeler, Abbotempo, 1966 (D), s. 27
- 4) Ions, V. : Mythologie Egyptienne, Paris, 1969, s. 48, 67
- 5) Oğuz, B. : Türkiye Halkının Kültür Kökenleri, C. 2/1, İst., 1982, s. 161
- 6) Riad, N. : La Médecine au Temps des Pharaons, Paris, 1955, s. 42
- 7) Saraç C. : İyonya Pozitif Bilimi, İzmir, 1971, s. 57-58
- 8) Sayılı, A. : Mısır ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astro-nomi ve Tıp, Ank., 1966, s. 37
- 9) Şehsuvaroğlu, B. : Eczacılık Tarihi Dersleri, İst., 1970, s. 205-347

